

Література

1. Бігун Б. Постмодерністський образ світу // Вікно в світ – 1999. – №3(6). – С. 88–96.
2. Бігун Б. "Последний мир" К. Рансмайра: избавление от текста или неизбежность текста? // Вікно в світ. – 1998. – №2. – С. 1411–60.
3. Затонский Д. Метаморфозы Овидия Назона, или Покушение на движущееся время: К. Рансмайр "Последний мир" // Вікно в світ. – 2000. – № 2. – С. 132–136.
4. Ігнатенко М. Ігрова культура постмодерну (або: вже не – культура) // Вікно в світ. – 1998. – № 2. – С. 16–24.
5. Рансмайр. Останній світ. – К.: Основи. – 1994. – 206 с.
6. Цибенко Л. Міфологічний вимір дійсності в романі Крістофа Рансмайра "Останній світ" // Українська література в Австрії, Австрійська – в Україні: Матеріали міжнародного симпозиуму. – К.: Брама ЛТД. – 1994. – 173 с.
7. Цибенко Л. Крістоф Рансмайр і його роман "Останній світ" // Рансмайр К. Останній світ. – К.: Основи. – 1994. – 206 с.

УДК 801.631.5.=111

О.А. Проценко,
ХДУ,
м. Херсон

ІМПЛІКАТИВНИЙ ПРОСТІР ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ К. СЕНДБЕРГА "PRAIRIE WATERS BY NIGHT"

Стаття присвячена проблемі визначення місця імплікативів (прихованих смислів) у формуванні імплікативного простору поетичного тексту

The article focuses on the problem of the place of implicates (hidden senses) in the formation of implicative space of the poetic text.

Розмаїття теоретичних тлумачень природи імпліцитних смислів, викликане багатоплановістю їх семантико-когнітивного породження, пояснюється постійною увагою науковців до проблеми, дослідження якої у кожній новій науковій парадигмі не вичерпує її сутності, а лише висвітлює нові грані й перспективи вивчення. Все це свідчить про актуальність вибору теми. Термінологічна невизначеність понять імпліцитний смисл (імплікат), імплікативний простір, відсутність системного підходу зумовлюють необхідність подальшого всебічного аналізу природи імпліцитного з використан-

ням новітніх методів, орієнтованих на проникнення в глибинні механізми мовної творчості. Актуальність дослідження полягає також у загальній спрямованості сучасної лінгвістики на розгляд семантики художнього тексту в площині ментальних процесів, що допомагає уточнити характер взаємодії між мовою та мисленням, з'ясувати, як імплікат об'єктивується в словесних формах.

Метою дослідження є визначення місця імплікатів в окресленні імплікативного простору поетичного тексту. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: 1) розкрити специфіку виявлення імпліцитних смислів (імплікатів) шляхом лінгвокогнітивного аналізу їхніх індикаторів; 2) визначити поняття імплікативного простору і виявити особливості його формування; 3) окреслити конфігурацію й наповнення імплікативного простору поетичного тексту.

Матеріалом лінгвокогнітивного аналізу є вірш американського поета Карла Сендберга “**Prairie Waters by Night**”, в якому виявляємо прихований смисл.

Під **імплікативним простором** розуміємо систему **імплікатів** (від лат. *implicatus* – заплутаний, невиразний [4, с. 381]), прихованих смислів, парадигматично пов'язаних та упорядкованих між собою в єдине змістове ціле у межах семантичного простору тексту.

Система є цілісним об'єктом, який складається з елементів, що перебувають у взаємовідносинах [8, с. 14]. Парадигматичні (або асоціативні) відносини локалізуються у мозку і належать тому скарбу, що зберігається у пам'яті кожного індивіда і називається мовою. Асоціативні відносини поєднують компоненти у віртуальний мнемонічний ряд, складові якого завжди *in absentia* [9, с. 156].

Спираючись на визначення парадигми як ряду мовних одиниць, різниця між якими визначається позицією [8, с. 75], розглядаємо імплікативний простір як лінгвокогнітивне утворення, компоненти (імплікати) якого знаходяться у відносинах типу центр – периферія. Центральну позицію займають імплікати, представлені (виражені) у тексті (текстах) більшою кількістю індикаторів, периферійну – меншою кількістю.

Індикатори імплікатів є носіями прихованого смислу в художньому тексті. Термін “індикатор”, що походить від лат. *indicare* – “вказувати, визначати, відобразити” [4, с. 392], широко застосовується лінгвістами. Цей термін слугує для позначення вербальних і невербальних засобів, які є проявами певних лінгвальних явищ [1, с. 121; 12, с. 353]. Таким чином індикатори імплікатів – це вербальні і невербальні засоби, що вказують на наявність у тексті імпліцитного смислу [1, с. 120].

Кожна система, як деякий матеріальний або ідеальний об'єкт, є певним чином улаштованою, організованою, упорядкованою. Улаштування, організація, упорядкування системи – це її структура.

Структура системи є сукупністю внутрішніх системних зв'язків. Вона існує об'єктивно як внутрішній устрій, організація, упорядкованість системи [8, с. 14]. Структура імплікативного простору визначається упорядкованим розміщенням імплікатів від центру до периферії та сукупністю парадигматичних зв'язків між ними. Зокрема тут можна виділити: 1) відношення смислової подібності (синонімія); 2) відношення смислового протиставлення (антонімія); 3) відношення смислового включення (гіпонімія) [6, с. 211].

Цілісність є невід'ємною якістю системи. Будь-яка система, оскільки в ній виділяються елементи, є дискретною [8, с. 14]. Імплікативний простір є цілісним об'єктом, це обумовлено внутрішнім упорядкуванням його компонентів та взаємозв'язком між ними. Дискретність імплікативного простору обумовлена можливістю виокремлення імплікатів як його безпосередніх складників та дослідженню їх залежно від кількості та якості індикаторів, що представляють їх у тексті.

Імплікати (приховані смисли) пронизують усі текстові рівні, а саме дотекстовий, текстовий і позатекстовий. **Дотекстовий** рівень складають **архетипи**, що є формою існування колективного позасвідомого [10, с. 98], котра наповнюється змістом у свідомості через міфологічні образи, символи, мотиви, сюжети [5, с. 110]; та **концепти**, що є тими ідеальними, абстрактними одиницями, смислами, якими людина оперує в процесі мислення [3, с. 23]. **Текстовий** рівень структурується фонетичними, морфологічними, лексичними і синтаксичними стилістичними засобами, а також словами-символами та заголовками. **Позатекстовий** рівень включає в себе фонові знання (історичні, біографічні) та інтертекст (основний вид та спосіб побудови художнього тексту в мистецтві модернізму й постмодернізму, який полягає у тому, що текст створюється із цитат, алюзій та ремінісценцій до інших текстів [7, с. 113]).

У контексті нашого дослідження з урахуванням даних різних лінгвістичних підходів пропонується інтегрований підхід до вивчення механізмів формування імплікатів, як складових імплікативного простору поетичних текстів, в основу якого покладено методику **інференції**, як комплексу лінгвокогнітивних операцій поетапного виявлення на різних рівнях тексту імплікатів. Перший етап передбачає розкриття механізмів формування індикаторів імплікатів, а саме опис лінгвокогнітивних операцій і процедур утворення вербальних засобів, які вказують на наявність у тексті імплікатів. Другий етап спрямований на з'ясування лінгвокогнітивних операцій і процедур, які сприяють експлікації прихованих смислів.

На дотекстовому рівні індикаторами імплікатів виступають словесні поетичні образи, у підґрунті яких лежать архетипи та концепти. Архетипи, за К.Г. Юнгом, є загальними образними схемами, “колек-

тивним позасвідомим”, кодом історії, кодом культури людства [10, с. 8]. Одним із центральних архетипів американської поезії поряд з архетипом ЖИТТЯ є СМЕРТЬ. Обидва архетипи відіграють важливу роль у формуванні прихованого смислу в поетичних текстах і зазвичай стоять поряд. Як приклад розглянемо вірш К. Сендберга “**Prairie Waters by Night**” (“Води прерії і ніч”):

*Chatter of birds two by two raises a **night** song joining a litany of **running water – sheer waters** showing the russet of old stones remembering many **rains*** [11, p. 1141].

Цвірінчать пташки, насвистуючи пісню ночі, яка зіллється із молитвою води, чистої, прозорої води, що старе каміння вміє березти [пер. наш].

У наведеній першій строфі завдяки чисельній перевазі символів (*water, waters, rain*), що містять концептуальні ознаки архетипу ВОДА, який є складовою архетипної концептуальної схеми ЖИТТЯ – Є ВОДНИЙ ПОТІК, переважає життєстверджуюче начало, не зважаючи на присутність архетипу СМЕРТЬ, вербалізованого в номінативній одиниці “*night*” (ніч). Імплікат “*повнога життя*” виявляємо на основі концептуальної імплікації архетипу ВОДА – динамізм, нестримність. Концептуальна імплікація – динамізм, нестримність, що міститься в імплікаті та архетипі, домінує над імплікаціоном темрява, який входить у структуру архетипу СМЕРТЬ. У наступній строфі домінуючу позицію займає словесний поетичний образ, у підґрунті якого лежить архетип СМЕРТЬ:

*And the long willows **drowse** on the shoulders of the running water, and **sleep** from much music; joined songs of **day-end**, feathery throats and **stony waters**, in a choir chanting new psalms* [11, p. 1141].

Високі верби засинають, і свої голови схилиють на плечі безперервної води, від тих пісень, що їх співає минулий день, та хриплий хор води, який нові псалми складає [пер. наш].

Внаслідок заміни значення “*running*”, що позначає рух, на “*stony*” – відсутність ходу, відбувається переосмислення змісту, закладеного в архетипі ВОДА. Архетипу ВОДА притаманна енантіосемія, як протиріччя різних значень одного багатозначного слова, пояснює наявність у художній свідомості контрарних понять – жива та мертва вода, вода – джерело життя та погибелі [2, с. 229]. Вищенаведений словесний поетичний образ є індикатором імплікату “*відхід в інший світ*”, у підґрунті якого лежить архетип СМЕРТЬ. Даний архетип актуалізує в образі імплікаціоном темрява, втілений вербально в номінативній одиниці “*day-end*”, та концептуальну імплікацію – вічний сон, що міститься у семантиці слів “*drowse, sleep, stony*”.

Рівновага між ЖИТТЯМ і СМЕРТЮ, яка є основним законом природи імпліцитно позначена в третій строфі:

*It is too much for the long **willows** when low laughter of a red moon*

comes down; and the willows drowse and sleep on the shoulders of the running water [11, p. 1141].

Уже надокучило гіллястим вербам прислухатися до місяця червоного, до сміху його понурого, схилилися, заснули, притулившись до плечей води [пер. наш].

Архетип ДЕРЕВО, вербалізований у номінативній одиниці “willow” (верба), є ключовим у формуванні імплікату “**невпинний рух життя**”. Концептуальна імплікація даного архетипу – *структура світобудови* – вказує на споконвічну зміну двох станів: зміну дня ніччю, а життя смертю. Не зважаючи на це, в поетичному тексті “Prairie Waters by Night” головний наголос робиться на нестримності руху життя, внаслідок розташування індикатора імплікату – “*the running water*” у сильній позиції, а саме вкінці віршу. Це дозволяє зробити висновок, що “**невпинний рух життя**” є центральним імплікатом в імплікативному просторі поетичного тексту К. Сендберга “Prairie Waters by Night”, і знаходиться в антонімічному відношенні з імплікатом “**відхід в інший світ**” та у синонімічному відношенні з імплікатом “**повнота життя**”.

Література

1. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 331 с.
2. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04/КНЛУ. – К., 2002. – 476 с.
3. Болдырев Н.Н. Значение и смысл с когнитивной точки зрения и проблема многозначности // Когнитивная семантика: Материалы второй международной школы семинара. – Ч.1. – Тамбов: Изд-во ТГУ. – 2000. – С. 11-17.
4. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. – М.: Русский язык, 1986. – 845 с.
5. Косарев А. Философия мира: Мифология и её эвристическая значимость. – СПб: Университетская книга, 2000. – 304 с.
6. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2006. – 367 с.
7. Руднев В.П. Модернизм // В.П. Руднев. Словарь культуры XX века. – М.: Аграф, 1997. – С. 113-115.
8. Солнцев В.М. Язык как системно-структурное образование. – М.: Наука, 1977. – 340 с.
9. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию / Фердинанд де Соссюр. – М.: Прогресс, 1977. – 695 с.
10. Юнг К.-Г. Человек и его символы. – СПб.: Б.С.К., 1996. – 646 с.
11. The Norton Anthology of American Literature: Third Edition – N.Y., L.: W.W. Norton & Company, 1989. – 2856 p.

12. Sager S.F. Sprache und Beziehung. Linguistische Untersuchungen zum Zusammenhang von sprachlicher Kommunikation und zwischenmenschlicher Beziehung. – Tübingen: Niemeyer, 1981. – 488 S.

УДК82.09:82-32

О.В. Ситник,

*Кам'янець-Подільський національний університет ім. І.Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський*

ПСИХОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ОНЕЙРОСФЕРИ У МАЛІЙ ПРОЗІ В. ФОЛКНЕРА ТА М. ХВИЛЬОВОГО

Дана стаття присвячена дослідженню онейросфери як засобу відтворення дискретної структури психіки людини у новелах В. Фолкнера і М. Хвильового та виявленню типологічних збігів в оніричній поетиці обох письменників.

The article is dedicated to the research of the characters' dreams as the means of discrete human psychology structure reproduction in short stories by W. Faulkner and M. Khvylyovyy and revelation of typological concurrence in this sphere.

У пошуках нетрадиційних, модерних прийомів та засобів художнього зображення глибинних внутрішніх процесів, що відбуваються в душі людини, обсервації її психічних станів і внутрішньої мотивації особистісної поведінки В. Фолкнер та М. Хвильовий логічно звертаються і до ірраціональної, трансцендентальної сфери буття особистості, закономірно при цьому виходячи на концепти сну та видіння. Актуалізація оніричного компоненту в модерністській художньо-естетичній системі, як вважає Н.В. Зборовська, підкріплена еволюцією наукової думки, зокрема психоаналітичною теорією З. Фрейда, що розвинула погляд на природу сновидінь: “сновидіння є істотним відображенням внутрішнього психологічного життя людини, царський шлях у сферу неусвідомленого” [3, с. 53], що вірує пристрастями й прихованими бажаннями. Називаючи сновидіння “конгломератом психічних явищ” [9, с. 84], Фрейд аналізує різні переживання, які, на його думку, є збудниками сновидінь. Така ж психологічна, людинознавча функція лежить в основі художнього зображення варіативних оніричних станів персонажів Фолкнера та Хвильового. Дослідження онейросфери, як засобу відтворення дискретної структури психіки людини у новелах обох письменників, становить мету даної розвідки.